БОРИС ОЛЬХІВСЬКИЙ

CETERUM CENSEMUS

(З приводу брошури В. Кучабського — «Значіння ідей Вячеслава Липинського.»)

Маленька брошура пера одного з найвидатніших ідеольоґів ґрупи офіційних учнів Липинського не дарма спиняє нашу увагу.

Прикладаємо дуже велику вагу до ролі творів Липинського у процесі народження новітньої, „грядучої" української духовости. Брошура Кучабського — спроба короткого, синтетичного охопленя теми — дає нам нагоду зясувати чим є Липинський для братчиків-клясократів, а чим для нашої ідеольоґічної ґрупи, конкретніше: схарактеризувати, бодай схематично найсуттєвіші співзгучності та ріжниці між двома формами спільного для цих двох ґруп культу Липинського та двома ріжними способами використання його ідейної спадщини.

Згадуємо про спільний культ, бо не здивує нас (а багатьох „фельчерів" української культури здивує або й щиро розсмішить) сміливе ствердження рівновартности Липинського з Хмельницьким та Шевченком („три духові потуги, які український нарід досі вспів видати з себе за час трьохсот літ"). Хоч, правду кажучи, кожного українця, який пізнав зблизька, „пережив" справу українсько-московських взаємин, як справу життя або смерти всього українського народу, здивує той факт, що В. Кучабський не згадує поруч із Хмельницьким двох національних вождів, що розрубали московсько - український вузол збройною рукою і надихатимуть своїм прикладом

дальші визвольні змагання. Маємо на думці Мазепу та Петлюру.

Поділяємо глибоку шану братчиків до памяти Липинського, бо маємо його за одного з великих будівничих тієї нової української душі, що буде в боротьбі з інерцією та опором „обставин" головним та рішальним рушієм майбутньої історії України. З цієї точки погляду вміщення Липинського в Пантеоні великих людей України слід визнати цілком слушним.

На нашу думку, поява в 1912 році історичного збірника „Z dziejów Ukrainy" (в пізнішій переробці „Україна на переломі") була вихідним пунктом радикального перевороту в українській духовості, перевороту, що, згідно з тенденцією великих та життьових ідей „ставати тілом", викличе необлічимі позитивні наслідки в українському культурному та політичному житті.

Дарма, що тепер ми бачимо „ділання Липинського ще в завязках", як слушно зазначує Кучабський. Проте ці завязки вже наявно виступають в українській духовій атмосфері та національно-культурній творчості (хоч може й не там, де добачає їх Кучабський), в найбільш напружених духово проявах цієї творчости, це-б-то тих, що мають найбільше даних до передхоплення та запліднення майбутнього.

Слід памятати, що для більшости українських сучасників виходу в світ збірника „Z dziejów Ukrainy" це була „книжка за сімома печатками", звичайний собі науковий еляборат з чужою та „ретроґрадною" для тодішньої передової української інтеліґенції, а з точки погляду її поступових ідеалів просто абсурдною ідеольоґічною настановою.

Це не диво: аджеж Липинський був, до деякої міри, Коперніком української національної

свідомости, а праці Коперніків звичайно бувають спершу і непомічуваними і абсурдними.

Щоб навчитись читати Липинського українці мусіли пройти жорстоку школу 1917-1921 років. Щоб знайти ключ до „книги за сімома печатками" треба було „зрізатись на іспиті на власну державність та пережити на власній шкірі „Vae victis!". Щойно тоді „Сезам відчинився" і перед здивованими очима багатьох українців заблисли незримі перед тим для них скарби творчости Липинського. Стається це тоді, коли „реакційні" вчора ідеї поривають усе, що є в нації молодого та свіжого, а вчорашні „передовики" або щиро переходять на нові колії, або „пасучи задніх" все тихше бурмотять по своїх кутках свої ще вчора передові та бойові, а сьогодні вже пережиті та ні для кого нецікаві слова.

Люди входять по кривавому досвіді в нову неймовірно тяжку дійсність і дивляться на неї новими очима. Що ж дають твори Липинського для зрозуміння причин нещасливого фіналу визвольних змагань та для приготування до нового рішального іспиту?

Історичні твори Липинського перейняті високим патосом свідомої й вірної мужньої любови до містичної краси незалежної, сильної та творчої державної влади, репрезентованої могутньою історичною індивідуальністю та згуртованою біля неї панівною верствою.

На перший погляд, ця перевантажена прикметниками характеристика може видатись просто купкою шумних слів. Щоб зрозуміти її як слід треба взяти до уваги, та не тільки взяти до уваги, але пізнати, вивчити та синтетично охопити з одного боку зміст праць Липинського, а з другого історію української дореволюційної психіки,

що витиснула свою печатку також на історії визвольних змагань 1917-1921 р. р. (отжеж і цю історію треба пізнати, щоб мати слушні критерії для оцінки творчости Липинського.

Над цим другим моментом не треба буде довго спинятись, бо він освітлений досить докладно в післявоєнній українській публіцистиці, що присвятила чимало зусиль викриванню внутрішніх психольоґічних причин поразки українських національно-державних змагань 1917 - 1920 років.

Чітко і влучно характеризує довоєнний український світогляд сам В. Липинський:

„Наша дотеперішня історіоґрафія розвивалася під впливом трьох чинників: ідеольоґії державности російської, ідеольоґії державности польської і національно-культурної, демократичної і недержавної ідеольоґії української" (Україна на переломі", ст. 17).

Чи ж треба повторювати, що перед очима більшости дореволюційної української інтеліґенції стояв ідеал бунту проти російської царської автократії та бюрократичного російського режіму, але не ідеал створення в Києві сильного політичного центру, що потрапив би примусити сусідні народи до шанування прав та інтересів України. Що ця інтеліґенція мріяла солодко про широкі політичні права народніх мас, про вирівнювання соціяльних контрастів, про рівноправність мов та культур, але, навіжена дивною якоюсь сліпотою, не добачала тієї найелементарнішої правди, що здійснювати свої політичні ідеали, хоч би найгуманітарніші, може тільки той, хто має реальну силу, здібну до залізного спротиву злу, що добрим може бути тільки сильний. Чи треба згадувати, що для цієї інтеліґенції були чужі проблєми державного будівництва, проблєми влади й панування, що багато декотрі фак-

ти з історії України, які могли б служити скріпленню державницьких елементів в українському політичному світогляді, не були належно використовувані, були недоцінювані та не мали в українській історичній свідомості позитивного емоціонального забарвлення. [1])

Ці психольоґічні чинники діяли та обєктивізувалися підчас революції, тяжко пристосовуючись до вимог дійсности та спричиняючись до марнотратства розбурханого революцією патріотичного ентузіязму українських мас.

Досі не можу забути того сорому та болю, який охопив мене, коли я побачив у старому пожовклому числі української ґазети з революційних часів, що її дві сторінки займає ідеольоґічна промова якогось соціялістичного лідера, а на останній лише сторінці мигтить коротенька та байдужа згадка про те, що Чорноморська фльота визнала владу українського уряду та вивісила українські прапори.

Чи треба згадувати про атмосферу початків революції, про постать „головноуговорюючого" російської армії Керенського, про те, як вояки його гаряче оплескували, а на другий день з відразою та призирством продавали. Про те, що задухою цієї керенщини була заражена й Україна.

Про це, вже багато писалося, багато видерто з голови волосся в пароксизмах „жалю по шко-

---

[1]) Сам Липинський цілком слушно констатує: ...«тоді (в 1912 році) вся так звана «свідома» частина української нації (за винятком одиниць і «Галичан») ...до всяких заходів, звязаних з питанням власної української державности, ставилася або дуже вороже, або з великим підозрінням, абож, в найкращім разі, абсолютно байдуже». Причину слабкого заінтересування вислідами історичних праць Липинського, він добачав у тому, що в них «аналізувались наші державні (а не тільки культурно - національні) змагання». («Україна на переломі», стор. 6).

ді", тому мусимо звужувати льоґічні круги, наближаючися до властивої теми.

„Керенщина" на українських партійних та інших зїздах, в українській політичній та адміністративній практиці була контрастом ідеалу сильної влади, що стояв перед очима Липинського, коли він реконструував історичний портрет Хмельницького.

Коли пок. проф. Грушевський признавався, що українцям прикро було творити такі „реакційні" інституції, як власне військо та власна поліція, і що вони охоче були б перекинули соромливо ці неприємні завдання на російський федеральний уряд, це був контраст до ідеалу „України на переломі", ідеалу сильної та незалежної української влади, контраст до того позитивного емоціонального забарвлення, яке Липинський надавав нетільки абстрактному ідеалові власної державности, але й ідеалові державної могутности, та технічним засобам її скріплення.

Коли той самий великий історик (проф. Грушевський), ставши на чолі української державности, твердив, що треба невпинно тримати руку на живчику настроїв народніх мас не з тою метою, щоб тим зручніш накинути тим масам свою волю й повести їх за собою, а для того щоб фаталістично коритись цим сліпим настроям, то зпоза плеч президента Української Народньої Республіки виглядала тоді постать батька Хмельницького, такого, яким змалював його Костомарів, Хмельницького - ватажка, що літав безвільно на хвилях мужицького бунту, а не Хмельницького суворого та мудрого вождя, воскрешеного Липинським.

Ми свідомо згадуємо все про історичні праці Липинського, а не про публіцистичні його твори, наближаючись тим до тих суттєвих ріж-

ниць у поглядах на значення Липинського, що відділяють нас від Кучабського та його однодумців.

На превелике диво, п. Кучабський, у своїй брошурі про значення творчости Липинського, навіть не згадує, що Липинський був істориком, трактуючи його виключно, як „учителя нації", цеб то, як публіциста. Мабуть роля Липинського як історика видається Кучабському занадто малою та другорядною. Невжеж Кучабський не знає, що з минулого, з того чи іншого сприйняття та зрозуміння минулого, виростає майбутнє, як з коріння дерево?

Ми ж, навпаки, акцентуємо значення історичних праць Липинського, бо віримо: якщо праці Костомарова могли спричинитись до скристалізування українського світогляду в певних означених формах на довгі роки, а цей світогляд міг породити українську керенщину, то історична праця Липинського зможе запліднити нову діяметрально-протилежну добу в історії української духовости, добу, що в рішальну хвилину нового політичного іспиту, породить нового українського вождя, з поза плеч якого виглядатиме Хмельницький грізний та мудрий володар з „України на переломі".

Можемо вказати й декотрі підстави цієї віри. Костомарів міг формувати та запліднювати український світогляд тому, що був великим мистцем, чарівником мистецьких образів та слова. Створений ним образ талановитої й симпатичної південно-руської народности, що завжди бунтувалася проти насильства, змагала до демократичної свободи, але охоче відступила несимпатичним північним братам завдання орґанізацій сильної влади та державности, цей образ вийшов з-під пера Костомарова таким переконливим, мальовничо живим та емоціонально насиченим, що протягом

кількох десятиліть, спершу безпосередньо, а потім посередньо (через творчість запліднених Костомаровим вчених, публіцистів та письменників) гіпнотизував українську інтеліґенцію.

В історичних працях Липинського, в його струнких конструкціях, в мужності та достиглості його думки, в гармонії між змістом та формою людина вразлива на красу відчуває великого мистця думки, образу та слова. Такими мистцями бували ті історики та фільософи, що запліднювали світогляд цілих поколінь.

В цьому саме бачимо одну з запорук, що твори Липинського зможуть мати в майбутньому ті великі наслідки, яких ми від них сподіваємось (друга запорука — це громадсько-психольоґічна актуальність цих творів по досвіді революції).

Бо припустім, що ідеї Липинського висловив хтось інший, звичайно не в 1912 році, а після революції, отже не ґеній, що передхоплює духове життя майбутнього, випереджує своїх сучасників, а пересічна людина „мудра по шкоді". Висловив не так як Липинський, а, скажемо, так, як пише Кучабський та інші публіцисти в „Збірнику Українських Хліборобів" або покійному „Поступі", це-б-то немов би „в стилі Липинського", з великою кількістю його улюблених слів, з великою кількістю слів з великої букви, але без надхнення Липинського. Чи могли б такі питання спричинитися до перебудови української психіки в такій мірі, як твори Липинського?

Безперечно ні! Кучабський слушно порівняв Липинського з Шевченком. Якщо твори Шевченка могли спричинятися до перетворювання „хахлів" та „малоросів", що для них оця Малоросія була нудною провінцією з вульґарною мужицькою мовою, в українських патріотів з душею сповненою вщерть жагучою любовю до України, жагучим бажанням служити їй з повною самопосвя-

тою, то це тому, що Шевченко вмів глибоко ранити людські душі, зачіпляти глибоко сховані в них ірраціональні струни.

Я особисто мав дуже подібні переживання тоді, коли читав уперше „Кобзаря" й тоді коли читав уперше „Україну на переломі". Й не тільки я, доводилось це мені чути від багатьох.

Тому саме віримо, що твори Липинського можуть спричинитися до перебудови української психіки, до викорінення того психічного клімату, в якому душився, оточений плебейською заздрістю та підозріливістю („сильна політична індивідуальність цеж небезпека реакції") Симон Петлюра.

Тому віримо, що ці твори розпалять українські душі жагучим бажанням мати власну маєстатично-могутню українську владу, вірно їй коритися та з напругою всіх сил її підтримувати та їй допомогати. І що в такому „кліматі" легше розпростає крила нова могутня історична індивідуальність.

Отаке, на нашу думку, значення незгаданих Кучабським історичних праць Липинського. Ствердити „завязки" впливів цих праць в процесі формування нового українського світогляду не дуже тяжко, хоч Кучабський дуже боїться їх „перебалакувати", боячись їх „убити", а наприкінці своєї брошури натякає таки, що завязок впливів Липинського це ніщо інше, як замкнений гурток „братчиків - клясократів". На цьому місці згадаємо хоч би про те, що повстає в українській історіоґрафії нова державницька школа, яка піддає ревізії та доповнює висліди величезної праці істориків давнішої народницької школи. Це, на нашу думку, факт великої ваги, але Кучабський про нього не згадує, бо Липинський для нього передусім політичний проповідник, а не мистець-історик.

Нехай нам вибачить пан Кучабський занадто гострий та одвертий підхід, але, якщо він зводить історичне значення Липинського до ролі політичного вчителя, то чому він не зясовує в своїй брошурі причин тієї загально відомої траґедії, що звела Липинського до могили? Чи вважає доторкнення до цієї болючої теми за шкідливе оголювання „людських слабостей“ великої людини? Аджеж траґедія Липинського не мала приватного характеру, він жеж мав силу й відвагу мужньо признатись до траґічної помилки в своїй політичній акції, в тому політичному „навчанні“, яке Кучабський вважає за головну його заслугу. Тому нам здається, що цю помилку Липинського, слід було б усе таки обговорити докладніше у брошурі, що має наче б то приготувати читача до лєктури політичних творів Липинського, передусім отих „Листів до братів хліборобів”, де є так багато слідів цієї помилки.

Якщо Кучабський повстає проти творення брехливих леґенд, то чи не суперечить він сам собі, даючи в своїй брошурі сильветку Липинського — непогрішимого вчителя, леґенду рівновартности всіх етапів його діяльности, та всього, що він написав. Чи не була б така леґенда шкідливою для належного використання спадщини Липинського, а тим самим і для українського національного життя?

Липинський мужньо признався, що робив страшну помилку, коли, виступаючи в ролі активного політика, закликав українське громадянство гуртуватись навколо нужденної постаті Скоропадського, коли вірив, що йому вдасться „виховати“ цю постать на бодай можливого формального голову Української Держави. Бодай, кажу, можливого, не непристойного, а решту, мовляв, можна було б надробити монархічним леґітимізмом та леґендою „гетьманського роду“.

Цей мужній критицизм Липинського супроти власної політичної акції накладає й на нас обовязок ставитись критично, а не з сліпою вірою, до його політичних поук.

Пригадую собі, яке сумне враження робили після „України на переломі“ декотрі пізніші політичні статті Липинського, порозкидувані по ріжних часописах. Є в них багацько щирого золота, багато продовження та поглиблення „України на переломі", але якжеж сумно було констатувати, що дедалі то частіш виглядав з цих статтів впертий та злобний доктринер, що оперував декотрими створеними колись у творчому надхненні поняттями неначе абстрактними лічманами, без ніякого почуття дійсности. Одним з найважніших таких лічманів у цьому декадансі творчости Липинського ставав термін „войовники-продуценти“.

Здавалося іноді, що Липинський іґнорує умовини наших часів, необачно прикладаючи до них катеґорії часів давноминулих. Проте, продумавши уважніш публіцистику Липинського, можна було помітити, що вона не витримує навіть конфронтації з тими конструкціями Липинського-історика, з яких, як здавалося б на перший погляд, орґанічно виростає.

Отжеж конкретно: провід українського національно-державного життя, за Липинським-політиком, мав би належати до кляси „войовників-продуцентів". Ці „войовники-продуценти", іншими словами поміщицька кляса на Україні, зібралися на „Зїзд Хліборобів" та обрали на ньому справжнього представника „плоть від плоті та кров від крови" — ґенер. П. Скоропадського та поставили його на чолі української державности.

Тепер послухаймо, що нам скаже про цю концепцію Липинський-історик. Він оповість нам факт, на який попередні дослідники хмельнич-

чини звертали дуже мало уваги: а саме, що в склад козацької старшини за часів повстання Хмельницького, трактованого переважно передтим як „хлопські бунти", увійшло дуже багато шляхти з українських земель. Що ця шляхта через свою культурність та державно-політичний досвід відогравала величезну ролю в будуванні української козацької державности.

Проте не скаже нам Липинський-історик, бо це ж було б абсурдом, що в Україні зберегла по повстанні Хмельницького своє панування та шляхетська кляса, що сформувалася на українських землях в умовинах польської державности.

Навпаки, бачимо, що Хмельницький творив нову аристократію так само, як творили її Наполеон або Петро І і багато інших будівничих держав. Що в склад цієї аристократії входили представники шляхетської верстви, як дуже вартісний матеріял, але входили на основі певної селекції. „Нехай не стане на Україні нога ніодного шляхтича, хіба, що схоче котрий хліб козацький їсти"— це-б-то брати участь у козацьких змаганнях. Це слова Хмельницького. Але немає сумніву, що більшість шляхти українських земель ставилася до Хмельницького так само вороже, як більшість поміщиків в Україні підчас революції до ідеї самостійної української державности, з якою мирилася хіба „тимчасом", щоб захиститись від большевиків, а згодом мати базу до відбудови Росії. І коли б за часів Хмельницького шляхта українських земель мала змогу вирішити долю України на якомусь всеукраїнському соймику, чи пак хліборобському зїзді, то вона обрала б була гетьманом України напевно не „ребеліянта" Хмельницького...

Хмельницький був шляхтичем, але не був ані леґальним, ані занадто типовим представником шляхетської кляси в Україні, був ворогом

цієї кляси, поскільки вона репрезентувала чужорідну неукраїнську державність. Не був законно вибраний цією клясою на якомусь зїзді, а завдячував свою владу своїй могутній індивідуальності, виростав на вождя в умовинах революційної боротьби.

Тому, поминаючи самий титул „гетьмана", слово велике та дорогоцінне, але на нещастя України, спрофановане та практично обезцінене ґен. П. Скоропадським, не бачимо ніякої анальоґії між Хмельницьким та Скоропадським, кидається натомість у вічі анальоґія між Хмельницьким та Петлюрою, бож обидва були справжніми вождями національної революції.

Обидва кули світогляд національного вождя в чині, не відразу, Хмельницький бо мусів поборювати в собі польського леґітиміста, а Петлюра— довоєнного ліберального українського інтеліґента. Обидва поробили надлюдські зусилля, опановуючи та орґанізуючи неприготовлений до власного державного життя людський матеріял, обидва вгиналися під узятим на себе величезним тягарем, обидва ставали перед перспективою цілковитої поразки, втрати можливостей дальшої боротьби і шукали очайдушних виходів, обидва стали уосібленням своєї нації в очах сусідів чужинців, обидва доросли до рівня всенародніх героїв. Коли до війни суботівські селяни вірили, що „колись будуть докопуватись схованих правів Хмельницького", то чи не нагадує це того факту, що сучасні українські маси на Великій Україні не хочуть вірити в смерть Петлюри, а вірять, що він десь укрився. Так, обидва доросли до рівня всенародніх героїв, обидва увійшли до української історії не як епізод, а як суттєвий її зміст, і обидва мали запеклих ворогів поміж отим „усім народом": та сама плебейська обмеженість, що створила українську пісню „Бодай Тебе, Хмелю,

перша куля не минула" *) наказує багатьом відвертатись від лицарської постаті Петлюри.

Режім Скоропадського на Україні був власне політичним пануванням тієї дворянської кляси, якої політичну фізіономію означало російське панування над Україною. Скоропадський був справжнім, законним репрезентантом цієї кляси, її образом та подобою, тому помиляються братчики-клясократи, коли зірвавши, за прикладом Липинського, із Скоропадським, залишаються проте при традиціях „Хліборобського Зїзду" та гадають, що ціла траґічна помилка була тільки в особі Скоропадського, а з клясою все стоїть гаразд. Ні, панове клясократи, зле стоїть справа з клясою!

Знаємо, що найшляхетніші одиниці зпоміж цієї кляси брали шляхетну творчу участь в українській національній праці з найшляхетніших справді аристократичних мотивів, знаємо також, що, як би була відновлена українська державність, то ще багато представників цієї кляси вернулося б або приєдналося б до української національности, маючи на увазі власні інтереси, але ж не можна заплющувати очей на той безсумнівний факт, що більшість поміщиків на Україні була орґанічно звязана з Московщиною, орґанічно ненавиділа все українське, що політичне панування дворянської кляси на Україні за часів Скоропадського звело українську націю в її власній державі до стану якоїсь небажаної національної меншости, при одночасному упривилеюванні не тільки місцевих москвофілів, але й „корінних" — московських приблуд, що почували себе справжніми панами України, до безлічі фактів, що нестерпно понижували українську національну честь.

---

*) Зложення цієї народньої пісні викликав, як відомо, дозвіл, що його дав Хмельницький своїм союзникам-Татарам, брати в ясир українське населення.

Оце наші застереження щодо ролі Липинського не тільки як активного політика, але й як політичного ідеольоґа. Стоїмо на тому становищі, що та панівна кляса, яка утворилася на Україні під московським пануванням (при чому це панування було занадто важливим чинником у процесі творення цієї кляси, впливало на її склад та обличчя) не може очолювати української державности. Натомість думаємо, що ця кляса може дати багато вартісного матеріялу до нової української панівної верстви, що витворюватиметься в огні визвольної боротьби та важких зусиллях національно-політичного будівництва. Не маємо відрази до панськости взагалі, відрази характерної для багатьох представників довоєнної української інтеліґенції. Ідеольоґічний вплив Липинського безперечно спричиняється до викорінювання з української психіки всіх проявів плебейської заздрости та демократично-народницьких забобонів. Якщо якій-небудь людині її „панське" походження дало спромогу (використану, здійснену) здобути вищу культуру, а особливо культуру політичну, здібність орґанізувати та наказувати і якщо ця людина чином посвідчує свою волю служити цею своєю культурою, здібностями та досвідом українській справі (так було за Хмельницького—спершу сувора, беручи до уваги тогочасні станові поняття вимога — або „хліб козацький їсти", або „геть з України", а щойно потім домагання, щоб цар зобовязався до шанування привилеїв, наданих князями руськими та королями польськими шляхті—яке воно неподібне до проповідуваної Липинським-політиком толеранції до москвофільства й байдужности до української справи „войовників-продуцентів"), то „панське" походження цієї людини викликає в нас щиру пошану. Якщо ця людина, присвячуючи себе службі українській ідеї з таких справді

аристократичних мотивів, як спомини про національність не найближчих, а дальших предків, любов до української землі та народу, радість національної творчости—відривається від неукраїнської національно верстви, то в пошані схиляємо голову перед такою постаттю (Антонович, митр. Шептицький, Липинський, ґр. Тишкевич), памятаючи, що такий розрив завжди вимагає великої духової роботи та великих моральних жертв. Говоримо про розрив з своєю клясою, а не віримо в „освоєння" для української національної справи цілої кляси, маючи перед очима цілком очевидний історичний досвід. Чи ж не став сам Липинський, працюючи на українському ґрунті, чужим та незрозумілим навіть для власної найближчої родини, не згадуючи вже про таких „українських войовників-продуцентів", як пані Коссак-Щуцька, ґен. Залеський і інші. Чи не було так само в добі Хмельниччини, що на її історичній аналізі Липинський намагався збудувати цілу свою політичну ідеольоґію? Авторові цієї статті довелося наприклад познайомитись у Краківській Бібліотеці князів Чорторийських з історичними документами, дотичними справи присяги шляхти Пинського повіту на вірність українському гетьманові, використаними Липинським тільки частинно. Дуже повчальні ті з них, що показують, як накинулася після смерти Хмельницького сіра більшість пинської шляхти на ініціятора присяги — маршалка Лукаша Єльського, як обкидувала його болотом у листах до Варшави. Не без поважних, мабуть, причин син маршалка покинув литовську військову службу та зробився козацьким полковником.

Коли Липинський надмірно узагальнював прихильність до української державної ідеї колишньої шляхти (в історичних дослідах), чи новітнього поміщицтва (в політиці), то це зрозу-

міле привязання до рідної кляси спонукало його заплющувати очі на дійсність. Але це іґнорування дійсности жорстоко на ньому помстилося, сталося причиною духової катастрофи нестерпних моральних терпінь. Перед легковаженням, іґноруванням цієї помилки Липинського, перед занадто беззастережним сприйманням його політичних наук, на яких ця помилка сильно позначилася, слід перестерігати українське громадянство.

Яке становище займає в цій справі Кучабський? Констатуємо в його брошурі прояви бажання відділити щирець творчости Липинського, дух його творів від зовнішньої шкаралущі політичних концепцій. З цього погляду Кучабський досить таки близький до нашого розуміння значення Липинського.

Ось характерні уривки з брошури Кучабського:

„Життєвий твір Вячеслава Липинського не вичерпується, ні навіть не зясовується якоюсь політичною доктриною—і тому дуже помилявся б той, хто думав би, що цілість світу ідеї В. Липинського заключається в „ідеольоґії" чи в „проґрамі клясократичної монархії на Україні..."

„Істотою В. Липинського є той ірраціональний етос, який його виповнював..."

Охоче підписуємось під цими рядками, тільки ж неоднакову все таки вартість мають для нас і для п. Кучабського окремі елементи творчости Липинського й неоднакові маємо з п. Кучабським погляди на те, яким чином слід користати з цієї творчости.

Читання творів Липинського раніших та пізніших (до деякої тільки міри відповідає цьому поділові поділ його писань на історичні та політичні), мимохіть насуває багато анальоґій. Пригадується Гоголь, його оптимистічний, повний жи-

вого мяса та крови Тарас Бульба та його дидактичні „Листи до приятелів" (яке характерне— листи до приятелів і листи до братів, те саме безпосереднє учительство!).

Нехай у передсмертних творах Гоголя, в „Листах" та „Сповіді" ґурмани фільософії життя знаходять дорогоцінні думки, але ж ці твори історично були мертві і для будови України нічого не дали, а „Тарас Бульба" врізався в українські душі, як врізається в них „Україна на переломі" (але й багато декотрі частини „Листів до братів хліборобів").

Коли ми віддаємо перевагу ранішим, живим, бадьорим та гордим за Україну (в „Україні на переломі" Липинський писав, що його історичні праці „визволять українців з під панування погляду на себе як на якийсь вічно покривджений, нездатний до власного державного життя полународець") творам Липинського, а не пізнішим, позначеним засклепленим абстрактним доктринерством та старечим песимізмом, то не тільки тому, що ми самі ще молоді та повні життьової енерґії, але й тому, що ми знаємо з історичного досвіду, як у процесах національного відродження занепалих народів ентузіясти-оптимісти все краще передбачали майбутнє (як не найближче то дальше) ніж „зрілі" та мудрі песимісти.

В історії української думки маємо багато прикладів, у яких первісний національний оптимізм людини молодої обставлявся в старшому віці зрілими та мудрими обмеженнями та застереженнями. Це провадило до зниження національно-політичного ідеалу під впливом старечої зневіри. Так само у Липинського ідея самостійної України була під кінець життя затемнена нежиттєздатним ідеалом „співжиття трьох Русей", поруч із іншими багатьома проявами зневіри та песимізму. Алеж, пане Кучабський, що сказали б ті дорево-

люційні українські песимісти, що „сумували за Україною", але вважали, що „не варто підкладати рук під мерця", якби побачили сучасний стан української культури та національної свідомости. (Вам як галичанинові може, непомітно, що виросло майже з нічого). Тому, не кажучи вже про повчальні приклади з історії інших „занепалих", а згодом „відроджених„ народів, ми українські націоналісти та державники беззастережні, тому українське „завтра" грає перед нами всіми барвами веселки, тому можливості України переростають у нашій уяві всі межі. Тому не переймаємося тим, що наш оптимізм може робити враження чогось примітивного та незрілого, коли так легко здобувати марку зрілої еклезіястівської мудрости та рафінованої культурности старечим песимізмом. Пан Кучабський пише, що „цілий світ українізується" та пояснює, що „українізується" значить „гниє", він пише: „Бог відвернув своє обличчя від народів і на чоло їхнє лягла понура печать прокляття... Нічого нового й небувалого..." Яке це справді глибоке та мудре, як нагадує Липинського, але Липинського зломаного життям, з якою гідністю можна після цих слів опустити руки та сховатись до самітньої келії ісихаста — місця величніх гірких роздумувань. І справді п. Кучабський сповіщає нас, що „клясократичний принцип нікому ніякої „конкуренції" робити не хоче, нікому його „мас" відбирати не збирається, ніякою, ні „зовнішньою" ні „внутрішньою" політикою...займатися й на гадці не має"—(чи не „непротивлення злому"?).

Клясократи ховаються до своєї келії „оформлювати своє власне внутрішнє життя". Вони вірять, що одної гарної днини зникне в українському житті „вся пліснь нараз".

Не поділяємо цієї наївної віри! Пан Кучабський говорить про релігійний етос політичного світогляду Липинського: чи так чинили апостоли,

як він ото хоче чинити, чи замикалися в тісному гуртку „оформлювати власне внутрішнє життя", чи вирікалися впливу на маси та конкуренції з равинами та жерцями? Як виглядало б „оформлювання власного внутрішнього життя" без контакту з життям зовнішнім, з його тяжкими умовинами та суворими вимогами, це можна описати словами самого Кучабського:

„Є хрущики, що живуть із гриження книг. Отакими хрущиками і була „ідеалістична" й „особливо чесна" частина того збіговища (ґрупи прихильників Скоропадського –Б. О.), що загніздилася в „Листах до братів-хліборобів" і думала— і все ще думає, що „вміщує в собі" „ідеольоґію Липинського", а навіть „є співтворцями", коли гризуть букву за буквою цієї книги". Мертва схолястика на зразок марксистської!

Схолястичному повторюванню та „розроблюванню" Липинського слід протиставити чинне вперте та напружене напоювання тим найкращим, що він дав, цілого складного мережива культурного та громадського життя. Напоювання пошаною до владних, а не тільки бунтарських українських постатей, лицарським ідеалом вірности й відданности своїй владі, любовю та карністю супроти провідної індивідуальности, а не супроти мас та „орґанічних" у них „процесів", зрозумінням ваги „балясту" традицій в національному житті. Власне не навчати, а поривати, тривко врізуватись, впалюватись в душу, як це робив Липинський-історик.

Окрім історії (багато ще є в ній роботи — праця державницької школи щойно розпочата) найширше поле для цієї праці лежить перед літературою, що володіє могутніми засобами перебудови людських душ та найбільш безпосередньо надається до напоєння етично-естетичними катеґоріями Липинського — „маєстату" та вір-

ности. Чи не помітив п. Кучабський впливу ідеалів Липинського на українську літературу останніх років, чи для нього нема Липинського там, де не згадується його імя?

В свойому орґані ми завжди вітали всі прояви деплебеїзації та аристократизації української літератури, навіть тоді, коли ці прояви виступали під чужою, плебейською (й тому такою ворожою до постаті Липинського) стріхою. Тому вітаємо й вітатимемо твори тих українських поетів, письменників, критиків та публіцистів, що не заломлюються під тягарем нашої доби, вміють навіть у сучасних обставинах зберегти тверду і мужню поставу, не потребуючи шукати „полекшення“ в сантиментальному сумі, або істеричній розпуці („насолода плачу безсоромно плебейських мук“ за влучним означенням Є. Маланюка), або в перверсійному самоопльовуванні або в по-жидівському істеричній, а не по-українському згірдливій ненависті до ворога, що має за психічний субстрат почуття власної слабости та меншевартности. Тому відчуваємо так сильно духову спорідненість з Ю. Липою, оцим безперечно найбезпосереднішим і найвидатнішим не „учнем”, а спадкоємцем Липинського, найпліднішим (якісно) продовжником праці Липинського над перебудовою української психіки. Тому з такою радістю вітаємо всі досягнення тих українських учених, що в українському минулому знаходять і відреставровують моменти не хаотичні й розкладові, а конструктивні, і творять природню та тривку психічну базу для національної самопевности та гордости, тієї гордости, що не може знести нидіння й пониження, лише спонукує до надлюдських зусиль, щоб з цього пониження вийти, спонукує до надлюдської напруги для досягнення великих національних цілей.

Ця сама національна гордість зумовляє наше

гостро неґативне ставлення до всіх проявів примітивізації та сплощування української духовости, до культурного партацтва, до зусиль стягнути українську культуру вниз з того високого щабля, на який вона пнеться, і з проявами істеризації цієї духовости, бо ж істеризм це заперечення мужности та почуття власної гідности, заперечення власної „панськости". Тому саме воюємо з поширеним у нас абсурдним звичаєм (що свідчить про погану орґанізацію нашого культурного життя) вміщувати поруч себе, немов би щось рівновартне твори високої вартости і фельчерсько-партацькі або істерично-деструктивні (журнали „Наша Культура" та „Вістник").

З цих коротких завваг читач може зрозуміти, як ми уявляємо собі працю запліднювання аристократичним етосом Липинського українського життя (замість втискати це життя живосилом у рямки закостенілої ідеольоґії).

До цієї праці стаємо „Ми" поруч з усіми тими робітниками української культури, що однаково з нами відчувають свою епоху.